

Myelooma sanakirja

Selkokieiset käännökset myelooman hoidossa
ja seurannassa käytettävistä sanoista.

Sanaston tuottamista on tukenut Janssen-C ilag

Lisätietoa multippeli myeloomasta: ***www.mm-tietoa.fi***

Taitto ja ulkoasu: O&K Design

Paino: Redfina Oy

Julkaisu 2010

Sanakirjan käyttäjälle

Myelooman toteamiseen, tutkimuksiin, hoitoon ja seurantaan liittyy paljon sellaisia vieraskielisiä sanoja ja asioita, joita potilas ei ymmärrä. Epämääräiset käsitteet voivat aiheuttaa hämmennystä ja johtaa jopa väärinkäsityksiin. Ajan myötä ne tulevat luontevaksi osaksi hoidon arkea, mutta vaativat totuttelua.

Tämä sanakirja on tehty helpottamaan myeloomapotilaan selviytymistä sairastamisen, hoitojen ja kokeiden viidakossa sekä potilaspapereiden ymmärtämisessä. Kirjasesta on tehty tarkoituksella pieni ja napakka, että sitä on helppo kuljettaa taskussa tai laukussa.

akuutti (acute)

Äkillinen oireiden tai sairauden alkaminen.

alkyloiva aine (alkylating agent)

Kemoterapeuttinen aine, kuten melfalaani tai syklofosfamiidi. Alkyloiva merkitsee tapaa, jolla nämä aineet vaikuttavat solujen DNA:han ja estävät solujen jakautumisen.

**allogeeninen kantasolujensiirto
(allogenic stem cell transplantation)**

Katso transplantaatio.

amyloidoosi (amyloidosis)

Tila, jossa myelooman kevytketjuja (Bence-Jonesin proteiinit) kertyy kudoksiin ja elimiin joka puolella kehoa. Amyloidoosipotilailla kevytketjun proteiinit sitoutuvat tiettyihin kudoksiin, kuten sydämeen, hermoihin ja munuaisiin sen sijaan, että munuaiset erittäisivät ne pois kehosta.

anamneesi (anamnesis)

Potilaan muistamat ja kertomat taustatiedot omasta sairaudesta.

anemia (anaemia)

Tila, jossa veren punasolujen määrä on normaalia pienempi.

anestesia (anaesthesia)

Tunnon ja tietoisuuden menettäminen. Paikallinen anestesia aiheuttaa tunnottomuuden osassa kehoa. Potilas pysyy

hereillä, mutta anesteetilla hoidetulla kehon alueella ei ole tuntoa. Yleisanestesia nukuttaa potilaan.

anestesiologi (anaesthesiologist)

Lääkäri, jonka erikoisalana on lääkkeiden ja muiden sellaisten aineiden antaminen, joilla nukutetaan potilas tai joilla estetään tai lievitetään kipua leikkauksen tai muiden sairaalassa suoritettujen toimenpiteiden aikana.

angiogeneesi (angiogenesis)

Verisuonten muodostuminen. Tuumoriangiogeneesi tarkoittaa verisuonten kasvua ympäröivästä kudoksesta kiinteään kasvaimeen. Sen aiheuttajana ovat kasvaimen vapauttamat kemialliset yhdisteet.

angiogeenesin estäjät (angiogenesis inhibitors)

Lääkeaineita, joilla estetään verisuonten kasvua ja verenkiertoa syöpäkasvaimiin.

anoreksia (anorexia)

Epänormaali ruokahalun menettäminen. Anoreksiaa voivat aiheuttaa mm. syöpä, AIDS tai mielenterveysongelmat.

antiemeetti (anti-emetic)

Lääke, joka estää tai vähentää pahoinvointia ja oksentelua.

antifungaalinen aine (antifungal)

Sieni-infektioiden hoitamiseen käytettävä lääke.

antigeeni (antigen)

Aine/rakenne, joka saa aikaan vasta-aineen muodostuksen itseään kohtaan.

antineoplastinen aine (antineoplastic)

Aine, joka estää syövän muodostumista.

apoptoosi (apoptosis)

Solukuolema, joka johtuu tietyistä molekyylitapahtumista solussa. Se on kehon normaali tapa päästä eroon tarpeettomista tai epänormaaleista soluista. Apoptoosiprosessi voi olla estynyt syöpäsoluissa. Kutsutaan myös ohjelmoiduksi solukuolemaksi.

arsenikkitrioksidi (arsenic trioxide)

Aine, joka käynnistää ohjelmoidun solukuoleman (apoptoosin) tietyissä syöpäsoluissa. Se kuuluu antineoplasteiksi kutsuttujen lääkkeiden ryhmään.

**asymptomaattinen myelooma
(asymptomatic myeloma)**

Katso piilevä myelooma.

**autologiset kantasolusiirteet
(autologous stem cell transplants)**

Katso transplantaatio.

beeta-2 mikroglobuliini (β 2M) (beta-2 microglobulin)

Proteiini, jota esiintyy useiden erilaisten solujen pinnalla ja veressä. Pitoisuus lisääntyy munuaisten vajaatoiminnassa. Myeloomassa korkea pitoisuus liittyy suureen kasvainmäärään ja sillä on merkitystä ennusteen kannalta.

Bence-Jones-proteiini (Bence Jones protein)

Immunoglobuliinin kevyetketjut. Plasmasolujen muodostama proteiini. Erittyy virtsaan useimmilla potilailla, joilla on multipple myelooma. Normaalisti Bence-Jones-proteiinia ei erity.

benigni (benign)

Hyvänlaatuinen. Benignit eli hyvälaatuiset tuumorit voivat kasvaa suuremmiksi, mutta eivät leviä kehon muihin osiin.

biologinen hoito (biological therapy)

Katso immunoterapia.

biopsia (biopsy)

Solu- tai kudoksen näytteen ottaminen patologin suorittamassa tutkimusta varten. Patologi voi tutkia kudosta mikroskooppilla tai suorittaa muita kokeita soluille tai kudokselle.

bioterapia (biotherapy)

Katso immunoterapia.

bisfosfonaatit (bisphosphonates)

Lääketyyppi, jota käytetään osteoporoosin ja luusairauksien hoitoon syöpäpotilailla. Bisfosfonaatit toimivat estämällä osteoklasteiksi kutsuttujen, luuta heikentävien solujen toimintaa.

bortetsomibi (bortezomib)

Proteasomi-inhibiittori, lääkeaine, jota käytetään multippeli myelooman hoidossa.

B-solut (B cells)

Valkosoluja, jotka kehittyvät plasmasoluiksi luuytimessä ja tuottavat vasta-aineita. Tunnetaan myös B-lymfosyytteinä.

CAT tai CT

Tietokonetomografiakuvaus (aksiaalinen). Tutkimus, jossa käytetään tietokoneella ohjattuja röntgensäteitä kaksi- tai kolmiulotteisten kuvien muodostamiseksi kehon sisällä olevista elimistä ja rakenteista.

deksametasoni (dexamethasone)

Voimakas kortikosteroidi, jota annetaan yksin tai yhdessä kemoterapialääkkeiden kanssa.

DEXA

Kaksienerginen röntgenabsorptiometria eli Dual Photon X-ray Absorptionmetry, jolla mitataan luukadon määrää. Paras luuntiheyden mittari.

DNA

Deoksiribonukleiinihappo. Solujen sisällä olevat molekyylit, jotka kantavat geneettistä informaatiota ja välittävät sen sukupolvelta toiselle.

doksorubisiini (doksorubicin)

Antrasykliini ryhmään kuuluva kemoterapialääke, joka häiritsee solujen kasvua.

Durie-Salmon-luokitus

Järjestelmä multippeli myelooman levinneisyyden mittaamiseen. Perustuu neljään parametriin: veren hemoglobiinitaso, veren kalsiumtaso, luuvaurion määrä ja M-proteiinin määrä veressä ja/tai virtsassa.

eloonjäämisluku (survival rates)

Tutkimus- tai hoitoryhmässä niiden henkilöiden prosenttiosuus, jotka ovat elossa tietyn aikajakson ajan diagnoosin jälkeen. Ilmaistaan yleensä viiden vuoden eloonjäämislukuna.

elämänlaatu (quality of life)

Elämän nautittavuus. Useissa kliinisissä kokeissa tutkitaan syövän ja sen hoidon vaikutuksia elämänlaatuun. Näissä tutkimuksissa mitataan yksilön kokemusta hyvinvoinnistaan ja hänen kykyään selviytyä erilaisista arkielämän aktiviteeteista.

entsyymi (enzyme)

Proteiini, joka nopeuttaa kemiallisia reaktioita.

epoetiini alfa, beeta (epoetin)

Katso erythropoietiini.

epänormaali (abnormal)

Poikkeava.

erythropoietiini (erythropoietin)

Aine, jota munuaiset tuottavat luonnollisesti ja joka stimuloi luuydintä valmistamaan punasoluja. Kun erythropoietiinia valmistetaan laboratoriossa, sitä kutsutaan alfaepoetiiniksi tai beetaepoetiiniksi tai rekombinanttiseksi humaaniksi erythropoetiiniksi.

erytrosyytti (erythrocyte)

Katso punasolu (RBC).

**etenemisvapaa elinaika
(progression-free survival)**

Aikaväli, jonka potilas on elossa ja jona syöpä ei muutu pahemmaksi. Potilaan pidentynyt elinaika, jonka voidaan katsoa aiheutuvan myeloomaan annetusta hoidosta. Tällä termillä määritellään myeloomapotilaat, jotka ovat remissiossa verrattuna niihin, joilla on ollut relapsi- tai etenemisepisodi.

fagosyytti (phagocyte)

Immuunijärjestelmän solu, joka voi ympäröidä mikro-organismit, tappaa ne ja poistaa kuolleet solut. Makrofagit lukeutuvat fagosyytteihin.

fatiikki (fatigue)

Tila, jolle on ominaista äärimmäinen väsymys ja kyvyttömyys toimia energian puutteen vuoksi. Fatiikki voi olla akuuttia tai kroonista.

gammopatia (gammopathy)

Gammaglobuliinin (johon sisältyvät vasta-aineet tai immunoglobuliinit) ylimäärä veressä. Katso myös monoklonaalinen gammopatia, merkitys epävarma (MGUS).

geeni (gene)

Perinnöllisyyden toiminnallinen ja fysikaalinen yksikkö, joka välittyy vanhemmalta jälkeläisille. Geenit ovat DNA:n kappaletta, ja useimmat geenit sisältävät informaation tietyn proteiinin valmistamiseen.

geenimutaatio (gene mutation)

Mikä tahansa muutos geenin DNA:ssa. Mutaatioita voi synnyttää virhe solunjakautumisen aikana tai altistuminen DNA:ta vaurioittaville aineille ympäristössä.

geeniterapia (gene therapy)

Hoito, jolla muunnellaan geenejä. Syövän geeniterapian tutkimuksissa tutkijat yrittävät mm. parantaa kehon luonnollista kykyä taistella sairautta vastaan ja tehdä syöpäkasvaimesta herkemmän muun tyyppisille hoidoille. Hoito keskittyy vaurioituneiden tai puuttuvien geenien korvaamiseen terveillä kopioilla.

geneettinen (genetic)

Peritty. Ominaisuus, joka liittyy informaatioon, joka on siirtynyt vanhemmilta jälkeläisille siittiöissä ja munasoluissa olevien geenien kautta.

granulosyytit (granulocytes)

Valkosolujen tyyppi, joka on tärkeä infektiota vastaan taisteltaessa. Neutrofiilit ovat runsaimmin esiintyvä granulosyyttien tyyppi.

hematokriitti (haematocrit)

Punasolujen osuus suhteessa veren kokonaistilavuuteen.

hematologi (haematologist)

Lääkäri, joka on erikoistunut veren ja luuytimen sairauksiin.

hematologia (haematology)

Sisätautiopin ja pediatrian erikoisala, joka liittyy vereen, verämuodostaviin elimiin ja veritauteihin.

hemoglobiini (haemoglobin)

Punasoluissa oleva aine, joka toimii hapen kuljettajana. Matalat hemoglobiinitasot ovat merkki anemiasta.

herpes simplex

Yleinen virus, joka aiheuttaa usein suun ympärille rokahtumia, joita kutsutaan tavallisesti yskänrokoksi.

herpes zoster

Virus, joka asettuu tiettyjen hermojen ympärille potilailla,

joilla on aiemmin ollut vesirokkoinfektio (varicella). Aktivoinnissaan aiheuttaa vesirakkuloita, turvotusta ja kipua. Tätä tilaa kutsutaan myös vyöruusuksi.

hyperkalsemia (hypercalcaemia)

Veren kohonnut kalsiumtaso.

Immunoglobuliini (Ig) (immunoglobulin)

Synonyymi: vasta-aine. Proteiinityyppi, joka muodostuu plasmasoluista vasteena antigeenille (vieraalle aineelle). Kukin vasta-aine voi sitoutua vain yhteen tiettyyn antigeeniin. Tämän sitoutumisen tarkoituksena on auttaa antigeenin tuhoamisessa. Vasta-aineet voivat toimia useilla tavoin, antigeenin luonteen mukaisesti. Jotkin vasta-aineet tuhoavat antigeenit suoraan. Muut auttavat valkosoluja tuhoamaan antigeenit. Myeloomaproteiini, joka on immunoglobuliinia, koostuu tavallisesti kahdesta raskasketjusta, joita yhdistää kaksi kevytketjua, jotka ovat joko kappa- tai lambda-ketjuja. Joskus myeloomaproteiini voi koostua vain kevytketjusta (ks. Bence-Jones-proteiini). IgG ja IgA ovat kaksi yleisintä myeloomatyyppiä. IgD ja IgE esiintyvät harvemmin ja IgM liittyy tavallisesti Waldenströmin makroglobulemiaan, mutta voi hyvin harvoin olla myös myeloomatyyppi.

immunomodulaatio (immunomodulation)

Kehon immuunijärjestelmän muutos, jonka sen toimintaa aktivoivat tai vähentävät aineet aiheuttavat.

immunosuppressio (immunosuppression)

Immuunijärjestelmän heikentäminen, jonka seurauksena

kyky taistella infektioita ja sairauksia vastaan heikkenee. Immunosuppressio voi olla tarkoituksellista, kuten allogeenisen kantasolusiirron jälkeen, kun pyritään estämään saaja hylkimästä lahjoittajan kudosta. Immunosuppressio voi myös olla seurausta erilaisista hoidoista, esim. syövän hoitoon annetusta kemoterapiasta.

immunoterapia (immunotherapy)

Hoito, jolla stimuloidaan tai palautetaan immuunijärjestelmän kyky taistella syöpää, infektioita ja muita sairauksia vastaan. Käytetään myös vähentämään tiettyjä sivuvaikutuksia, joita syöpähoito voi aiheuttaa. Kutsutaan myös bioterapiaksi, biologiseksi hoidoksi tai biologisiin vasteenmuuntajiin perustuvaksi hoidoksi.

immuunijärjestelmä (immune system)

Järjestelmä, joka suojaa kehoa infektiolta.

immuunivaste (immune response)

Immuunijärjestelmän toiminta vieraita aineita (antigeneja) vastaan.

indolentti myelooma (indolent myeloma)

Katso piilevä myelooma.

induktiohoito, alkuhoito (induction therapy)

Hoito, joka on suunniteltu käytettäväksi ensimmäisenä vaiheena syövän pienentämiseksi ja arvioitaessa vastetta lääkille ja muille aineille. Alkuhoitoa seuraa lisähoito mahdollisten syövän jäljellä olevien osien poistamiseksi.

infektio (infection)

Mikrobien tunkeutuminen kehoon ja lisääntyminen siellä. Infektioita voi esiintyä missä tahansa kehon osassa ja ne voivat levitä koko kehoon. Mikrobit voivat olla bakteereita, viruksia, hiivoja tai sieniä. Ne voivat aiheuttaa kuumetta ja muita ongelmia sen mukaan, missä infektio tapahtuu.

infuusio (infusion)

Menetelmä nesteiden, mukaan lukien lääkkeiden, viemiseksi verenkiertoon. Kutsutaan myös suonensisäiseksi infuusioksi.

inhibiittori (inhibitor)

Aine, joka estää jotakin asiaa tapahtumasta.

injektio (injection)

Nesteiden tai lääkkeiden vieminen kehoon käyttäen ruiskua ja neulaa.

insidenssi, ilmaantuvuus (incidence)

Vuosittain diagnosoitavien uusien sairaustapauksien lukumäärä.

interferoni (interferon)

Aine, jota viruksen infektoimat solut tuottavat luonnollisesti kehossa ja joka suojaa infektoitumattomia soluja virusinfektiolta. Interferonilla on myös lukuisia vaikutuksia immuunijärjestelmään ja sitä käytetään hoidettaessa useita syöpiä ja tarttuva tauteja.

interleukiini (interleukin)

Luonnollisesti tuotettu, kehon vapauttama kemiallinen aine tai biologisessa hoidossa käytetty aine. Interleukiinit kiihdyttävät tietyn tyyppisten valkosolujen kasvua ja vaikutuksia. Interleukiini-2 (IL-2) nopeuttaa joitakin syöpätyyppejä vastaan taistelemaan kykenevien verisolujen kasvua immuunijärjestelmässä. Interleukiini-6 (IL-6) on tehokas osteoklastien ja plasmisolujen vaikutuksien kiihdyttäjä.

irradiaatio, säteilytys (irradiation)

Katso sädehoito.

kalsium (calcium)

Kalkki, jota on runsaasti luissa ja hampaissa.

kansainvälinen levinneisyysluokitusjärjestelmä (International Staging System)

Multippeli myelooman levinneisyysluokitus. Järjestelmä perustuu B-2-mikroglobuliinin ja albumiinin mittaukseen.

kantasolu (stem cell)

Solu, josta muut solut kehittyvät. Verisolut kehittyvät verta muodostavista kantasoluista.

kantasolujensiirto (stem cell transplantation)

Katso transplantaatio.

kantasoluryhmiä stimuloiva tekijä (colony stimulating factor)

Lääkkeet, joita käytetään kasvattamaan tiettyjen solujen lukumäärää.

karsinogeeni (carcinogen)

Syöpää aiheuttava aine.

karsinogeneesi (carcinogenesis)

Prosessi, jossa normaalit solut muuttuvat syöpäsoluiksi.

kemoterapia (chemotherapy)

Syövän hoito lääkkeillä, jotka pysäyttävät syöpäsolujen kasvun tappamalla ne tai estämällä niiden jakautumisen.

kevytketju (light chain)

Immunoglobuliinin osa, jonka molekyyllipaino on pieni. Immunoglobuliini koostuu kahdesta raskasketjusta, joita yhdistää kaksi kevytketjua. Nämä ovat joko kappa- tai lambda-ketjuja. Pienemmän molekyyllipainonsa vuoksi kevytketjut erittyvät helpommin virtsaan, jolloin virtsasta havaitaan Bence-Jonesproteiinia.

kliininen koe, kliininen tutkimus (clinical trial, clinical study)

Tutkimustyyppi, jossa testataan kuinka, hyvin uudet hoitomuodot tehoavat ihmisillä. Näissä tutkimuksissa testataan sairauden uusia seulonta-, ennaltaehkäisy-, diagnoosi- tai hoitomenetelmiä.

koko kehon sädehoito (total-body irradiation)

Sädehoito koko keholle. Koko kehon sädehoitoa käytetään kantasolujensiirron esihoitona.

konsolidaatiohoito (consolidation therapy)

Kemoterapian tyyppi, jota annetaan usein syöpähoidon toisessa vaiheessa (alkuhoidon eli induktiohoidon jälkeen).

kreatiniini (creatinine)

Kemiallinen yhdiste, jota munuaiset normaalisti erittävät. Jos munuaiset vaurioituvat, seerumin kreatiniinitaso nousee. Seerumin kreatiniinitestä käytetään munuaisten toiminnan mittaamiseen.

krooninen (chronic)

Pitkäaikainen.

käänteishyljintä (GVHD)**(graft-versus-host disease)**

Luovutettujen kantasolujen reaktio vastaanottajan omaa kudosta vastaan.

laktaattidehydrogenaasi (LDH)**(lactate dehydrogenase)**

Entsyymi, jota voidaan käyttää myelooman aktiivisuuden tarkkailuun.

leesio (lesion)

Epänormaalin kudosuutoksen alue. Kyhmy tai pesäke, jonka aiheuttaja voi olla vaurio tai sairaus, kuten syöpä. My-

eloomassa "leesio" voi merkitä plasmasytomaata tai reikää luussa.

leukemia (leukaemia)

Syöpä, joka saa alkunsa verta muodostavassa kudoksessa eli luuytimessä. Leukemiassa syntyy suuria määriä verisoluja, jotka siirtyvät luuytimestä verenkiertoon.

leukopenia (leucopenia)

Tila, jossa leukosyyttien (valkosolujen) lukumäärä veressä on alentunut.

leukosyytti (leukocyte)

Valkosolu. Valkosoluihin kuuluvat mm. lymfosyytit, neutrofiilit, eosinofiilit, makrofagit ja mast-solut. Luuydin valmistaa näitä soluja ja ne auttavat kehoa taistelemaan tulehduksia ja muita sairauksia vastaan.

levinneisyys, vaihe (stage)

Syövän laajuus kehossa.

levinneisyystutkimus (staging)

Sairauden kokonaislaajuuden arviointi.

luonnollinen tappajasolu (NK) (natural killer cell)

Valkosolutyyppi, joka on tärkeä kasvainsolujen tappamisessa.

luun remodellaatio (bone remodelling)

Jatkuva prosessi, jossa erityiset luusolut (osteoblastit ja osteoklastit) muodostavat ja hajottavat luuta. Tämä prosessi

jatkuu aktiivisena ihmisen koko elinajan. Multippeli myelooman ja osteoporoosin kaltaiset sairaudet voivat häiritä sitä.

luuston isotooppikartoitus (bone scan)

Luuston kuvausmentelmä, jolla voidaan osoittaa vaurio-, sairaus- tai paranemisaalueet. Pieni määrä radioaktiivista materiaalia ruiskutetaan laskimoon ja se kulkee verenkierron mukana. Aine kertyy luihin, erityisesti luiden epänormaaleille alueille, ja kuvauslaite havaitsee sen. Myeloomassa luustopesäkkeet kuvautuvat tällä menetelmällä huonosti.

luustotutkimus (skeletal survey)

Kallosta, selkärangasta, kylkiluista, lantiosta ja pitkistä luista otettu sarja röntgenkuvia, joiden tarkoituksena on etsiä lyytisiä leesioita ja/ tai osteoporoosia.

luuydin (bone marrow)

Pehmeä, sienimäinen/puuromainen kudος useimpien luiden ytimessä. Tuottaa valkosoluja, punasoluja ja verihiutaleita.

luuydinaspiraatio (bone marrow aspiration)

Neulalla tapahtuva pienen neste- ja solunäytteen ottaminen luuytimestä mikroskoopilla tutkittavaksi. Voidaan ottaa rintalastasta tai lantiosta.

luuydinbiopsia (bone marrow biopsy)

Neulalla tapahtuva kudospalan ottaminen luuytimestä mikroskoopilla tutkittavaksi.

lymfooma (lymphoma)

Syöpä, joka saa alkunsa immuunijärjestelmän soluista. Lymfoomia on kaksi perusluokkaa:

Hodgkinin lymfooma ja non-Hodgkinin lymfooma.

lymfosyytti (lymphocyte)

Yksi valkosolujen alaluokista. Lymfosyyteillä on lukuisia tehtäviä immuunijärjestelmässä, kuten vasta-aineiden ja muiden infektiota ja sairauksia vastaan taistelevien aineiden tuotanto.

lyysi (lysis)

Biologiassa lyysi merkitsee solun hajoamista, jonka aiheuttaa solun pinnan (ulkokalvon) vaurio. Lyysin aiheuttaja voi olla kemiallinen tai fysikaalinen (esimerkiksi voimakkaat pesuaineet tai suurienergiset ääniaallot) tai infektio.

lyyttinen (luu)leesio (lytic (bone) lesion)

Luun alueen tuhoutuminen, jonka aiheuttaa sairausprosessi, kuten multippeli myelooma.

lääkeresistenssi (drug resistance)

Solun ajan myötä kehittämä kyky vastustaa tietyn lääkkeen vaikutuksia.

makrofagi (macrophage)

Yksi valkosolujen alaluokista, joka ympäröi mikro-organismit ja tappaa ne, poistaa kuolleet solut ja stimuloi muiden immuunijärjestelmän solujen toimintaa.

maligni (malignant)

Pahanlaatuinen. Malignit kasvaimet voivat tunkeutua läheiseen kudokseen ja tuhota sen tai levitä kehon muihin osiin.

massaspektrometria (mass spectrometry)

Analyysitekniikka, jota käytetään tuntemattomien yhdisteiden tunnistamiseksi yhdisteen ja/tai sen osien massan perusteella.

melfalaani (melphalan)

Alkyloiviin aineisiin kuuluva, jolla yritetään hidastaa tai pysäyttää syöpäsolujen kasvu.

metastaasi (metastasis)

Etäpesäke.

metastasointi (metastasise)

Kun syöpäsolut metastasoituvat ja muodostavat uusia kasvaimia, solut metastaattisessa tuumorissa ovat kuten solut alkuperäisessä (primääri-) tuumorissa.

metastaasitutkimus (metastatic survey)

Etäpesäkkeiden etsintä.

monoklonaalinen (monoclonal)

Yksittäisen solun kloonin tai kaksoiskappale. Myelooma kehittyy yhdestä ainoasta malignista plasmaklasista (monoklooninen). Myös tuotettu myeloomaproteiini on tyypiltään monoklonaalinen, yhtä muotoa usean muodon (polyklonaalinen) sijaan. Käytännön työssä monoklonaalinen mye-

loomaproteiini näkyy terävänä piikkinä (M-piikki) seerumin elektroforesitestissä.

Monoklonaalinen gammopatia, merkitys epävarma (MGUS) (Monoclonal gammopathy of undetermined significance)

Benigni tila, jossa esiintyy M-proteiinia mutta ei muita merkkejä sairaudesta. MGUS-potilailla on kohonnut riski kehittää myöhemmin myelooma tai muu B-soluhäiriö.

monoklonaalinen proteiini (monoclonal protein)

Vasta-aine tai vasta-aineen osa, jota esiintyy veressä tai virtsassa henkilöillä, joilla on multippeli myelooma tai muun tyyppisiä plasma- tai B-solutuumoreita. Synonyymi: M-proteiini.

monoklonaalinen vasta-aine (monoclonal antibody)

Laboratoriossa valmistettu aine, joka voi paikallistaa Syöpäsolut ja sitoutua niihin. Useita monoklonaalisia vasta-aineita käytetään syövän havaitsemisessa tai hoidossa. Kukin tunnistaa erilaisen proteiinin tietyissä syöpäsoluissa. Monoklonaalisia vasta-aineita voidaan käyttää yksin tai niitä voidaan käyttää lääkkeiden, toksiinien tai radioaktiivisen materiaalin kuljettamiseen suoraan tuumoriin.

monosyytti (monocyte)

Yksi valkosolujen alaluokista.

M-piikki (M spike)

Katso monoklonaalinen proteiini.

M-proteiini (M protein)

Katso monoklonaalinen proteiini.

MRI

Magneettiresonanssikuvaus. Diagnostinen kuvaus, jossa käytetään magneettista energiaa röntgenenergian sijaan yksityiskohtaisten kaksi- tai kolmiulotteisten kuvien tuottamiseksi kehon sisällä olevista elimistä ja rakenteista. Antaa erittäin korkean resoluution pehmytkudoksista, erityisesti selkärankaan levinneestä syövästä, mutta vähemmän tarkan kuvan luuston leesioista.

multippeli myelooma (multiple myeloma)

Katso myelooma.

myeloidi (myeloid)

Viittaa myelosyytteihin, jotka ovat valkosolujen nuoruusmuotoja. Kutsutaan myös myelogeneeniseksi. Multippeli myelooma on ei-myeloidinen syöpä.

myelooma (myeloma)

Kasvain plasmasoluiksi kutsutuissa vasta-ainetta tuottavissa soluissa, joita on normaalisti luuytimessä vain vähän.

myeloomaproteiini (myeloma protein)

Katso monoklonaalinen proteiini.

myeloomasolu (myeloma cell)

Plasmasolu (yksi valkosolujen alaluokista), joka muuttuu epänormaaliksi.

myelosuppressio (myelosuppression)

Tila, jossa luuytimen aktiivisuus on vähentynyt, mikä johtaa punasolujen, valkosolujen ja verihiutaleiden määrän vähenemiseen. Myelosuppressio on joidenkin syöpähoitojen sivuvaikutus. Kun myelosuppressio on vakava, sitä kutsutaan myeloablaatioksi.

nekroosi (necrosis)

Elävien kudosten kuolema.

neoadjuvanttihoito (neoadjuvant therapy)

Leikkausta edeltävä hoito. Neoadjuvanttihoitoja ovat kemo-terapia, sädehoito ja hormonihoito.

neoplasma (neoplasm)

Katso tuumori.

neuropaattinen kipu (neuropatic pain)

Hermovaurion aiheuttama kipu.

neuropatia (neuropathy)

Hermovaurio, jonka seurauksena voi olla mm. poikkeava tai heikentynyt tuntoaisti tai polttava tunne.

neutrofili (neutrophil)

Yksi valkosolujen alaluokista. Huolehtii elimistön infektiopuolustuksesta.

Neutropenia

Neutrofiilien vähentynyt määrä veressä. Sytotoksisella kemoterapialla on taipumus aiheuttaa neutropeniaa.

onkogeeni (oncogene)

Geeni, joka normaalisti ohjaa solukasvua. Muuntunut onkogeeni voi edistää syövän hallitsematonta kasvua tai tehdä sen ylipäättään mahdolliseksi. Muunnokset voivat olla perittyjä tai syntyä elämän aikana esim. ympäristöaltistuksesta karsinogeeneille.

onkologi (oncologist)

Syövän hoitoon erikoistunut lääkäri. Jotkut onkologit erikoistuvat tietyn tyyppiseen syöpähoitoon. Esimerkiksi sädehoitolääkäri on erikoistunut syövän hoitoon sädehoidolla.

onkologia (oncology)

Lääketieteen erikoisala, joka käsittelee syövän tutkimusta ja hoitoa.

osittainen remissio tai vaste (PR) (partial remission or response)

Täydellistä vastetta (CR) matalampi vastetaso.

osteoblasti (osteoblast)

Luusolu, jonka ensisijainen tehtävä on rakentaa luukudosta.

Solu tuottaa osteoideja, joka mineralisoituu kalsiumin avulla muodostaen uutta kovaa luuta.

osteoidi (osteoid)

Proteiinituote, joka mineralisoituu kalsiumin avulla muodostaen kovaa luuta.

osteoklasti (osteoclast)

Luusolu, jonka ensisijainen tehtävä on hajottaa luukudosta. Myeloomassa osteoklastit yleistimuloituvat samalla kun osteoblastien toiminta estyy. Kun luun hajoaminen nopeutuu ja uuden luun muodostuminen estyy, on seurauksena lyytisiä leesioita.

osteoporoosi (osteoporosis)

Tila, jolle on ominaista luumassan ja sen tiheyden väheneminen, minkä seurauksena luista tulee hauraita.

palliatiivinen hoito (palliative treatment)

Hoito, jonka tavoitteena on parantaa elämänlaatua lievittämällä kipua ja sairauden oireita, mutta jolla ei pyritä vaikuttamaan sairauden etenemiseen.

pamidronaatti (pamidronate)

Yksi bisfosfonaateiksi kutsutuista lääkkeistä. Pamidronaatti voi auttaa vähentämään luukipua, se pienentää luiden murtumisen riskiä ja laskee veren korkeita kalsiumtasoja.

parenteraalinen (parenteral)

Muu kuin suun kautta otettava lääkkeiden antoreitti, yleensä

verisuoneen annettava reitti.

patologi (pathologist)

Lääkäri, joka tunnistaa sairauksia tutkimalla soluja ja kudoksia mikroskooppilla.

patologinen murtuma (pathologic fracture)

Luunmurtuma, jonka aiheuttaja on sairaus, usein syövän leviäminen luuhun.

PET-kuvaus (PET scan)

Positroniemissiotomografiakuvaus. Diagnostinen kuvaus, jossa käytetään herkkää kameraa ja tietokonetta kuvien tuottamiseksi kehosta. PET-kuvat kertovat kudosten aineenvaihdunnasta.

piilevä myelooma (smoldering myeloma)

Hyvin hitaasti kehittyvä myelooman tyyppi. Piilevää myeloomaa sairastavilla potilailla ei tavallisesti ole oireita, mutta heidät on tutkittava säännöllisesti, jotta havaitaan merkit sairauden etenemisestä täysin kehittyneeksi multippeli myeloomaksi.

Plasma

Veren nestemäinen osa, johon punasolut, valkosolut ja verihiutaleet ovat sekoittuneet.

plasmafereesi (plasmapheresis)

Prosessi, jolla poistetaan tiettyjä proteiineja verestä. Plasmafereesiä voidaan käyttää mm. liiallisten vasta-aineiden

poistamiseksi multipplel myeloomaa sairastavien potilaiden verestä.

plasma solu (plasma cell)

Valkosolut, jotka tuottavat vasta-aineita. Maligni solu myeloomassa. Normaalit plasmakolut tuottavat vasta-aineita taistelemaan infektiota vastaan. Myeloomassa malignit plasmakolut tuottavat suuria määriä epänormaaleja vasta-aineita, joilta puuttuu kyky vastustaa infektiota. Epänormaalit vasta-aineet ovat monoklonaalista proteiinia eli M-proteiinia.

plasmasytoma (plasmacytoma)

Plasmakolujen muodostama kasvain. Plasmasytoma voi esiintyä erillisenä tai liittyä multippleliin myeloomaan.

portti (port)

Ihon alle asetettu laite, jonka kautta voidaan ottaa verinäytteitä ja infusoida lääkkeitä ilman, että neulanpistoja verisuoneen on toistettava.

prednisoni (prednisoni)

Kortikosteroidi. Käytetään mm. tulehdusten ja multipplelin myelooman hoitoon.

prevalenssi (prevalence)

Sairaustapauksien lukumäärä väestössä.

prognoosi (prognosis)

Sairauden todennäköisin eteneminen tai lopputulos, paranemisen tai uusiutumisen todennäköisyys.

progressiivinen sairaus (progressive disease)

Sairaus, joka testeillä todistettusti pahenee.

proteasomi (proteasome)

Suuri proteiinikompleksi, joka auttaa muiden soluproteiinien tuhoamisessa, kun niitä ei enää tarvita. Proteasomilla on avainrooli solun toiminnan ja kasvun säätelyssä.

proteasomi-inhibiittori (proteasome inhibitor)

Lääke, joka estää proteasomien toiminnan. Proteasomi on suuri proteiinikompleksi, joka auttaa muiden soluproteiinien tuhoamisessa kun niitä ei enää tarvita. Proteasomi-inhibiittoreita tutkitaan syövän hoidossa.

proteiini (protein)

Aminohaposta muodostuva molekyyli, jota keho tarvitsee toimiakseen oikealla tavalla. Proteiinit muodostavat perustan kehon rakenteille, kuten lihaksille, iholle ja hiuksille sekä entsyymien, sytokiinien ja vasta-aineiden kaltaisille aineille.

protokolla (protocol)

Yksityiskohtainen hoitosuunnitelma, joka sisältää käytettyjen lääkkeiden annoksen ja antoaikataulut.

punasolu

Erytrosyytti. Verisolu, joka kuljettaa happea kehon eri elimiin. Punasolujen puutosta kutsutaan anemiaksi.

radiologi (radiologist)

Lääkäri, joka on erikoistunut ottamaan ja tulkitsemaan kuvia kehon sisäpuolilla olevista alueista. Kuvat tuotetaan röntgensäteiden, ääniaaltojen, magneettikenttien tai muiden energiatyyppien avulla.

refraktorinen (refractory)

Lääketieteessä kuvaa sairautta tai tilaa, johon hoito ei tehoa.

rekurenssi, uusiutuminen (recurrence)

Syöpä, joka on uusiutunut sellaisen aikajakson jälkeen, jolloin syöpää ei voitu havaita. Sijainti voi olla sama kuin alkuperäisen (primäärisen) tuumorin tai jossakin muussa paikassa kehossa.

relapsi (relapse)

Syövän merkkien ja oireiden palaaminen oireettoman jakson jälkeen.

remissio (remission)

Syövän merkkien ja oireiden väheneminen tai katoaminen. Katso myös täydellinen remissio (CR) ja osittainen remissio (PR).

reseptori (receptor)

Solun sisäpuolella tai pinnalla oleva molekyyli, joka sitoutuu tiettyyn aineeseen ja aiheuttaa tietyn fysiologisen vaikutuksen solussa.

röntgenhoito (x-ray therapy)

Katso sädehoito.

röntgensäteet (X-rays)

Säteilyn alalaji. Röntgensäteitä käytetään matalina annoksina muodostamaan kuvia kehon sisäpuolelta sairauksien diagnosoimiseksi. Suurina annoksina röntgensäteitä käytetään syövän hoitamiseen.

Salvage therapy

Hoito, joka annetaan sen jälkeen, kun syöpä ei ole antanut vastetta muihin hoitoihin.

seerumin osteokalsiini (serum osteocalcin)

Proteiini, jota osteoblastit tuottavat ja erittävät valmistaessaan osteoidia.

sivuvaikutukset (side effects)

Ongelma, joka esiintyy kun hoito vaikuttaa terveisiin kudoksiin tai elimiin. Joitakin yleisiä syöpähoitojen sivuvaikutuksia ovat fatiikki, kipu, oksentelu, verisolujen lukumäärän väheneminen, hiustenlähtö ja suun haavaumat.

solu (cell)

Minkä tahansa elävän organismin perusyksikkö.

solujen erilaistuminen (cell differentiation)

Prosessi, jonka aikana nuoret, epäkypsät (erilaistumattomat) solut saavat yksilölliset ominaisuutensa ja saavuttavat valmiin (erilaistuneen) muotonsa ja toimintansa.

solujen proliferaatio (cell proliferation)

Solujen lukumäärän lisääntyminen solujen jakautumisen tuloksena.

somaattinen kipu (somatic pain)

Ihon, lihasten tai luun kipu.

steroidi (steroid)

Hormoni, jota käytetään turpoamisen ja inflammaation lievittämiseen. Joillakin steroidilääkkeillä voi olla myös tuumoreita torjuvia vaikutuksia.

subkutaaninen (subcutaneous)

Ihon alla oleva.

suonensisäinen (IV) (intravenous)

Verisuonen sisällä tapahtuva.

syklofosfamidi (syklophosphamidi)

Alkyloiva aine. Kemoterapialääke, jolla yritetään hidastaa tai pysäyttää syöpäsolujen kasvu.

systeeminen (systemic)

Koko kehoon vaikuttava.

systeeminen hoito/terapia (systemic treatment/therapy)

Hoito, jossa käytetään aineita, jotka kulkevat verenkierron mukana saavuttaen koko kehon.

sytokiini (cytokine)

Aine, jota immuunijärjestelmän solut tuottavat ja joka voi vaikuttaa immuunivasteeseen. Sytokiineja voidaan myös tuottaa laboratorioissa rekombinantti-DNA-teknologialla ja antaa potilaille immuunivasteiden aiheuttamiseksi.

sytostaatit (cytostatics)

Lääkkeet, jotka hidastavat solujen jakautumista ja kasvua tai estävät sen. Sytostaatteja käytetään syövän hoidossa.

sytotoksinen (cytotoxic)

Soluja tappava.

syöpä (cancer)

Termi sairauksille, joissa pahanlaatuiset solut jakautuvat hallitsemattomasti. Syöpäsolut voivat tunkeutua läheisiin kudoksiin ja levitä verenkierron ja lymfajärjestelmän kautta kehon muihin osiin.

sädehoito (radiotherapy)

Sädehoito on suurienergistä ionisoivaa säteilyä, joka vaikuttaa erityisesti jakautumisvaiheessa oleviin soluihin. Se tuhoaa syöpäsoluja ja kutistaa kasvaimia. Sädehoitoa voidaan käyttää syövän hoitoon yksinään tai yhdistettynä muihin hoitoihin. Sitä voidaan käyttää myös levinneen syövän aiheuttamien oireiden lievityksessä. Multippelin myelooman aiheuttamiin lyyttisiin luustopesäkkeisiin sädehoidolla voi olla hyvä kipua lievittävä vaikutus.

talidomidi (thalidomide)

Immunomodulatorinen lääke, joka estää myeloomasolujen kasvua ja eloonjääntä sekä tuumoria ravitsevien uusien verisuonten kasvua.

tauditon elinaika (disease-free survival)

Hoitoa seuraava ajanjakso, jonka aikana tautia ei havaita.

tietoon perustuva suostumus (informed consent)

Prosessi, jossa henkilö oppii avainseikat kliinisestä kokeesta, mukaan lukien mahdolliset riskit ja hyödyt, ennen kuin päättää osallistuuko tutkimukseen vai ei. Tietoon perustuva suostumus jatkuu kokeen loppuun saakka tai kunnes potilas päättää vetää pois suostumuksensa ja keskeyttää tutkimuksen.

toksiinit (toxins)

Myrkyt, joita eläimet, kasvit tai bakteerit voivat tuottaa.

transfuusio (transfusion)

Veren tai verituotteiden siirto verenkiertojärjestelmään.

transplantaatio (transplantation)

Kantasoluja käytetään pelastamaan potilaan kyky muodostaa verta suuriannoksen kemoterapian ja/tai sädehoidon jälkeen. Siirre ei ole hoito, vaan tukimenetelmä, jolla suuriannoksinen hoito tehdään mahdolliseksi. Luuydinsiirto (Bone marrow transplantation) Prosessi, jolla kerätään kantasoluja luuytimeistä ja infusoidaan ne potilaaseen. Käytetään nykyään harvemmin, koska kantasolut kerätään nykyisin

perifeerisestä eli kiertävästä verestä. Perifeerisen veren kantasolujensiirto (Peripheral blood stem cell transplantation) Prosessi, jossa kerätään kantasoluja perifeerisestä eli kiertävästä verestä ja infusoidaan ne potilaaseen. Allogeeninen (Allogeneic) Prosessi, jossa suuriannoksisen kemoterapian ja mahdollisen sädehoidon jälkeen potilaalle annetaan si-sarukselta tai vieraalta luovuttajalta kerätyt kantasolut. Näin mahdollistetaan uusien verisolujen muodostuminen hoidon tuhoamien solujen korvaamiseksi. Autologinen (Autologous) Prosessi, jolla poistetaan kantasoluja potilaan omasta kiertävästä verestä ja varastoidaan ne, ennen kuin potilas saa suuriannoksista kemoterapiaa syöpäsolujen tuhoamiseksi. Tämän jälkeen kantasolut palautetaan potilaaseen, jolloin ne voivat tuottaa uusia verisoluja hoidon tuhoamien solujen korvaamiseksi.

trombo(syto)penia (thrombo(cyto)paenia)

Veren verihiutaleiden lukumäärän väheneminen. Tästä voi aiheutua mustelmataipumusta, runsaampaa verenvuotoa haavoista tai limakalvojen ja muiden kudosten verenvuotoa.

trombosyytti (thrombocyte)

Katso verihiutaleet.

tsoledronihappo (zoledronic acid)

Yksi bisfosfonaateiksi kutsutuista lääkkeistä. Tsoledronihappo voi auttaa vähentämään luukipua. Se pienentää luiden murtumisen riskiä ja hoitaa veren korkeita kalsiumtasoja.

tukihoito (supportive care)

Hoito, jonka kohteena ovat sairauden oireet ja komplikaatiot itse sairauden sijaan. Esimerkkejä myeloomassa ovat bisfosfonaatit, kasvutekijät (ts. erytropoietiini), antibiootit, ortopediset toimenpiteet ja kivun hoito.

tuumori (tumour)

Kasvain, joka johtuu siitä, että solut jakaantuvat enemmän kuin niiden pitäisi tai eivät kuole kun niiden pitäisi. Tuumorit voivat olla benignejä (hyvälaatuisia, ei syöpää) tai maligneja (pahalaatuisia, syöpä). Kutsutaan myös neoplasmaksi.

täydellinen remissio tai vaste (complete remission or response)

CR. Myeloomaproteiinin puuttuminen seerumista ja virtsasta standarditestillä todettuna. Myeloomasolujen puuttuminen luuytimeä ja muilta alueilta, joissa myeloomaa voi esiintyä. Oireettomuus ja laboratorioparametrien palautuminen normaaliksi. CR ei ole sama asia kuin paraneminen.

valkosolu (white blood cell)

Verisolu, joka on tärkeä infektiota ja muita sairauksia vastaan taisteltaessa. Valkosoluja on erilaisia alaluokkia, kuten lymfositit, neutrofiilit ja monosyytit. Valkosolujen puute altistaa infektioille.

vapaat kevytketjut (free light chains)

Katso kevytketju.

vasta-aine (antibody)

Katso immunoglobuliini.

vaste (response)

Katso remissio.

verihiutale (platelet)

Verisolu, jolla on tärkeä tehtävä veren hyytymisessä ja haavojen paranemisessa. Verihiutaleiden puutos aiheuttaa mustelmia ja haavojen paranemisen häiriintymistä. Synonyymi: trombosyytti.

verisolulaskenta (blood cell count)

Verinäytteessä olevien punasolujen, valkosolujen ja verihiutaleiden määrän laskenta. Täydellinen verenkuvaa (complete blood count, CBC) sisältää myös valkosolujen alaluokkien erittelylaskennan.

verisolut (blood cells)

Verisoluja tuotetaan luuytimessä. Niitä ovat punasolut, valkosolut ja verihiutaleet.

vinkristiini (vincristine)

Yksi kemoterapeuttinen aine eli sytostaatti.

vyöruusu (shingles)

Katso herpes zoster.

Waldenströmin macroglobulinemia (Waldenstrom's macroglobulemia)

Harvinainen hidaskasvuisen lymfooman laji, joka vaikuttaa plasmasoluihin. Waldenströmin taudissa muodostuu ylimäärin IgM-proteiinia. Ei ole myelooma.

ydin (marrow)

Katso luuydin.

Ylläpitohoito

Kemoterapia, jota annetaan tavallisesti potilaille remissiovaiheessa relapsin viivästyttämiseksi tai ennaltaehkäisemiseksi.

Suomen Syöpäpotilaat

Pieni Roobertinkatu 9, 00130 Helsinki
www.syopapotilaat.fi